

Серія «Педагогіка та психологія»: зб. наук. пр. / ред. кол.: Товканець Г. В. та ін. – Мукачево: МДУ, 2017. – Вип. 2 (6). – 254 с.

4. Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-практичний аспект: [науково-методичний посібник] / за ред. Л. І. Даниленко. – К.: Логос, 2001. – 185 с.

5. Словник педагогічних термінів / за ред. В. М. Березікова. – М.: Навчальний проект, 1996. – 367 с.

6. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. – К.: ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. – 240 с.

7. Чернецький І. С. Організація та засобове забезпечення процесу формування дослідницьких умінь учнів основної та старшої школи в умовах функціонування навчального середовища «Відкрита природнича демонстрація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_89/chernec.pdf. – Назва з екрана.

In the article innovative approaches to teaching and research activities of students of primary schools are substantiated, in particular, the role of educational innovation, innovative programs, projects and technologies are defined, that will enhance the intellectual and creative potential of students, due to organizational and pedagogical conditions of research activity, providing an innovative learning environment in the modern school.

Key words: education and research activity, educational innovation, cognitive activity of students, the conditions of teaching and research activities of students.

УДК 37.015.31:17.022.1

Вагерич Н. С.
студентка спеціальності «Початкова освіта»,
Товканець Г. В.
доктор педагогічних наук, професор,
Мукачівський державний університет

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН

В статті розглянуто проблему впливу морального виховання на гуманізацію людських відносин. Обґрунтовано роль сім'ї та школи у формуванні моральності особистості. Проаналізовано урізноманітнення та активне застосування форм і засобів виховної

роботи з морального виховання у позаурочний час, що сприяють формуванню моральної свідомості.

Ключові слова: сім'я, школа, мораль, особистість

У контексті розбудови України як демократичної, правової, соціальної держави актуалізується проблема морального виховання молоді. Адже поступальний розвиток суспільства значною мірою залежить від моральності і соціальної зрілості його громадян. З огляду на це виникає потреба звернутися до розгляду моральних цінностей, які формувалися впродовж віків і є непорушними й нині. Зокрема до загальнолюдських моральних понять, на яких виховувалося не одне покоління українців і які набули визнання в народній педагогіці: любов, віра, надія, чесність, справедливість, милосердя.

Моральне виховання у педагогічній літературі тлумачиться як цілеспрямований процес організації та стимулювання різнобічної діяльності і спілкування, спрямований на оволодіння моральною культурою поведінки, ставленням до навколишнього світу. У словнику В. Даля моральне виховання, що за змістом опирається на поняття «мораль» та «моральність», трактується як «правила для волі й совісті особистості» [6, с. 302], оскільки Н. Волкова визначає моральне виховання як виховну діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [5, с. 180].

Підкреслимо, що мораль – це система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні стосунки між людьми за будь-якої ситуації на демократичних засадах. Мораль – це імперативно-оцінний спосіб ставлення людини до дійсності, який регулює поведінку людей з огляду на принципове протиставлення добра і зла.

Дослідники наголошують, що першочергову роль в процесі морального становлення людини відіграють два інститути: сім'я, де дитина закладає основи характеру своєї особистості та школа [2; 9]. Моральні стосунки в сім'ї накладають відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними переживаннями, по-друге, вони постійніші, по-третє, в них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей. Мораль української сім'ї – це совісність, гідність, правдивість, справедливість, чесність вчинків, чистота помислів, душевність тощо. Сімейна та народна мораль краще засвоюється в процесі трудової діяльності, побуті, дотриманні традицій, звичаїв, обрядів, які мають міцне історичне коріння та передаються з покоління в покоління. Сучасна українська родина має

бути справжнім осередком формування основ морального виховання у дітей та молоді. З цією метою необхідно широко запроваджувати святкування родинами дат народного календаря, оскільки народний календар зберігає багатовікову історію України, її невичерпні традиції, які зберегли та віддзеркалили в собі те, що характерне для українського народу, – взаємозв'язок працьовитості та духовності. У кожній сім'ї на почесному місці мають бути портрети близьких людей – батьків, бабусь, та дідусів. Діти повинні знати своїх предків, знати історію їхнього життя, захоплення, заслуги перед своєю родиною та Батьківщиною. Батькам потрібно разом з дітьми відвідувати музеї історії війни, народної творчості, краєзнавчі музеї, що допоможе формувати в дитини бойовий дух, гордість за своє місто, свій народ та Батьківщину, глибоке розуміння громадянсько-патріотичного обов'язку. Важливо спілкуватися вдома рідною мовою, читати й обговорювати твори українських письменників; переглядати кінофільми та спектаклі, в яких гостро звучить тема родини, народу, Батьківщини; використовувати прислів'я та приказки, народні пісні. Завдяки такій роботі сім'ї, через відчуття роду кожна людина приходиться «до світлого образу Батьківщини, до щирих, глибоких і чесних роздумів про найістотніший, найголовніший сенс людського життя». Історичний досвід свідчить, що сама родина не може виховати особистість. Це можна зробити лише у тісному зв'язку з школою, оскільки «родина виховує члена держави, нації, школа – розвиває його».

Школа та позашкільні навчально-виховні заклади як освітні установи – це широкодоступні заклади освіти, які дають дітям та юнацтву додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля. До них належать палаци, будинки, станції, клуби й центри дитячої, юнацької творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтва, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

Основною метою морального виховання є прагнення передати знання та культурні традиції, навчити молодь розвиватися як особистість та збільшувати культурну спадщину, хоча проведене нами опитування серед школярів м. Мукачева засвідчує, що у цілому процес виховання в школі більш зорієнтований на те, щоб розвивати інтелектуальні здібності, аніж культуру та духовність.

Ми погоджуємося з думкою І. Бега [1], М. Чепіль [9], що роботу з морального виховання молодших школярів у загальному вигляді можна подати як послідовне розв'язання таких завдань:

1. Розширення, поглиблення та систематизація знань дітей про моральні норми і правила культурної поведінки, прийняті в нашому

суспільстві.

2. Формування у школярів активного бажання культурно поводитися. Дотримуватися правил для учнів та інших морально-етичних норм, вироблення негативного ставлення до антигромадських виявів у навколишньому житті.

3. Формування практичних умінь і навичок, звичок культурної поведінки, турботливого ставлення до людей, природи, суспільного майна.

4. Розвиток уміння справедливо оцінювати свої та чужі вчинки, узагальнювати і нагромаджувати досвід моральної поведінки.

Окрім того, для ефективного морального виховання учнів необхідно: створити умови для вибору того чи іншого способу дії дитини; розуміти характер суперечностей у розвитку моральних потреб школяра, сприяти якомога ефективнішому їх розв'язанню; впливати на осіб, які становлять середовище найближчого оточення дитини (батьків, товаришів, друзів [5, с. 341-351]).

В процесі морального виховання важливими є розуміння наступних категорій: моральність, яка охоплює моральні погляди, переконання, почуття, стосунки, поведінку людей; моральна свідомість як суспільна свідомість, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні відношення і регулює моральний бік діяльності людини; моральні переконання, тобто пережиті та узагальнені моральні принципи норми; моральні почуття – запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку особистості; моральні звички – корисні для суспільства стійкі форми поведінки, що стають потребою і здійснюються за будь-якої ситуації та умов; моральна спрямованість як стійка суспільна позиція особистості, що формується на світоглядній основі, мотивах поведінки і виявляється як властивість особистості в різних умовах.

Вивчення проблеми дає підстави визначити наступні принципи морального виховання: цілеспрямованість; зв'язок виховання з життям; єдність свідомості та поведінки у вихованні; виховання в праці; комплексний підхід; виховання особистості в колективі; поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього; індивідуальний підхід до учнів у вихованні; принцип системності, послідовності й наступності у вихованні; єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості [3]. Завданнями виховної роботи з формування моральних якостей є: виховувати в учнів гуманні риси особистості шляхом формування миролюбних уявлень, поглядів і особливо звичок поведінки; розвивати у дітей всебічні пізнавальні інтереси і таким шляхом сприяти збагаченню їхніх духовних потреб; формувати риси дисциплінованості, зібраності і ретельності, що допоможе учням надбати навички ефективної навчальної праці;

допомагати кожному учневі знайти власну сферу самоствердження в учнівській групі.

Нами проведене дослідження вихованості моральних почуттів у молодших школярів у процесі позаурочної роботи, враховуючи три рівні моральної усвідомленості: високий – рівень моральної усвідомленості, тобто цілковитої переконаності (характеризується тим, що всі головні компоненти моральності усвідомлюються школярем і як суспільні, і як особистісні, розуміються, стають переконанням); середній – рівень часткової моральності усвідомленості, тобто тільки розуміння їхнього значення; низький – рівень малоусвідомленого засвоєння моральних почуттів почуттів, коли дитина має прості, інформаційні знання про морально-етичні норми, але не розуміє їхнього значення для особистості та суспільства.

Були створені сприятливі умови, що дозволили виявити знання дітей та їхні потенційні можливості, а також сприяли формуванню в них моральних почуттів, які згодом переростуть в їхні переконання й будуть спонукати до дії. За допомогою анкетування, аналізу розповідей, бесід, продуктів творчості молодших школярів, спостережень ми спробували визначити динаміку розвитку моральних почуттів.

Протягом нашого дослідження з учнями початкових класів експериментальної групи у позаурочний час проводилася активна виховна робота з формування моральних якостей, застосовувалися різні форми і методи та форми роботи «Розповідь-естафета», Гра «Чарівні слова», «Рольова гра». Яскравим прикладом зміни бажань, прагнень та поглядів були створені дітьми експериментальної групи казки про хліб, природу (дерева, кущі, квіти). У цих творах легко побачити тенденцію переходу від егоцентризму та егоїзму до співчуття, співпереживання, здатності допомогти, працелюбства, поваги, чого, на жаль, не спостерігалось в контрольній групі. Складаючи казки, діти використовували історію виникнення хліба, прислів'я, приказки, перекази, повір'я, легенди, уривки з оповідань та пісень. Дуже важливо, що, завершуючи казку, діти висловлювали своє особисте становлення до героїв казки, до подій.

Суттєвим показником ефективності дослідницької роботи з морального виховання молодших школярів стали відповіді на запитання «Чому дітям потрібно вчитися працювати? І чи це потрібно?», «Чи могли б люди жити на землі й не працювати? Чому потрібно працювати?». Відповіді свідчать, що в школярів сформувалось уявлення про користь праці для суспільства й окремих людей. Вони усвідомлюють, що без праці людина неодмінно деградує, лише праця дає можливість реалізувати себе, формує власну гідність і повагу з боку оточуючих, робить життя прекрасним.

Повну й суттєву відповідь дали 98,4% опитуваних експериментальної групи. Діагностування моральної вихованості школяра за методикою «Вибір» було проведено з учнями 2 класу Мукачівського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа I ступеня-гімназія» Мукачівської міської ради Закарпатської області, з метою виявлення ставлення школярів до суспільно визнаних норм, пов'язаних з такими моральними якостями як: відповідальність, колективістська спрямованість, самокритичність, сумлінність, принциповість, чуйність.

Таким чином, активне застосування форм і методів виховання морально-етичних норм та родинних взаємовідносин, зокрема в позурочний час сприяє формуванню в учнів початкових класів високих патріотичних та моральних почуттів, розвитку моральної свідомості та засвоєнню морально-етичних норм [4, с. 62].

Так, за високим рівнем моральної усвідомленості за критерієм «Чемне ставлення до батьків, старших у сім'ї, вчителів» результати покращилися на 25 %; за критерієм «Позитивно-емоційне ставлення до праці» – на 12,5%; за критерієм «Дотримання народних, державних, релігійних та сімейних традицій, звичаїв, свят» – на 12,5 %.

За рівнем часткової моральності усвідомленості результати практично не змінилися.

Таблиця 1

**Динаміка рівня моральної усвідомленості в учнів
молодшого шкільного віку**

Знання	Чемне ставлення до батьків, старших у сім'ї, вчителів (%)	Позитивно-емоційне ставлення до праці, (%)	Дотримання народних, державних, релігійних та сімейних традицій, звичаїв, свят (%)	Чемне ставлення до батьків, старших у сім'ї, вчителів (%)	Позитивно-емоційне ставлення до праці, (%)	Дотримання народних, державних, релігійних та сімейних традицій, звичаїв, свят (%)
	КЕ	КЕ	КЕ	ФЕ	ФЕ	ФЕ
Високий	2 (25,0)	3 (37,5)	2 (25,0)	4 (50,0)	4 (50,0)	3 (37,5)
Середній	4 (50,0)	3 (37,5)	4 (50,0)	4 (50,0)	3 (37,5)	4 (50,0)
Низький	2 (25,0)	2 (25,0)	2 (25,0)	0	1 (12,5)	1 (12,5)

Але за рівнем малоусвідомленого засвоєння моральних почуттів результати стали набагато нижчими: за критерієм «Чемне ставлення до батьків, старших у сім'ї, вчителів» результати знизилися на 25 %; за критерієм «Позитивно-емоційне ставлення до праці» – на 12,5% ; за критерієм «Дотримання народних, державних, релігійних та сімейних традицій, звичаїв, свят» – на 12,5 %, що засвідчує позитивну динаміку формування моральних рис молодших школярів.

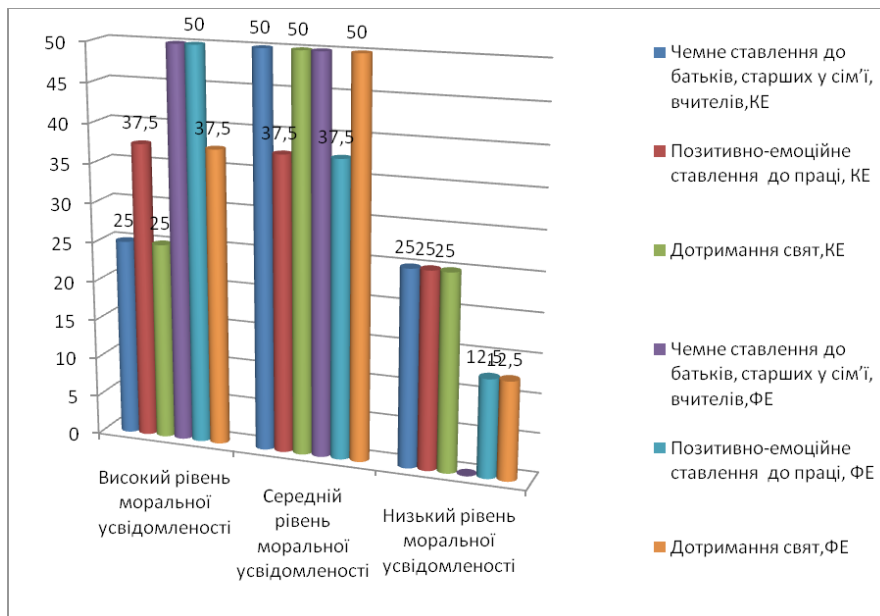

Рис.1 Динаміка рівня моральної усвідомленості в учнів молодшого шкільного віку

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що урізноманітнення та активне застосування форм і засобів виховної роботи з морального виховання у позаурочний час сприяють формуванню моральної свідомості, що стає основою міцних і стійких моральних переконань. Зусилля школи повинні бути спрямовані на розкриття і розвиток особистості дитини, яка розвивається не сама по собі, а поступово, спілкуючись зі світом інших особистостей, з суспільством, з природою.

Сучасний етап соціального розвитку показує підвищення ролі духовно-морального розвитку потенціалу людини як реальної сили суспільних перетворень. Його вияв безпосередньо залежить, з

однієї сторони, від самої особистості, її духовних потреб і ціннісних орієнтацій, прагнення до самопізнання і самоудосконалення, рівня її внутрішньої культури, з іншої сторони, від того, хто і яким чином навчав і виховував її, в тому числі якими в моральному відношенні були її вчителі, наскільки великий обсяг їх духовно-культурних знань, який життєвий досвід вони набули, кий рівень розвитку їх моральної культури. А це, в свою чергу, засвідчує про те, що і власне моральне виховання необхідно розглядати як чинник процесу соціальної трансформації, оцінювати ступінь його впливу на динаміку цього процесу. При цьому необхідно підкреслити, що моральне виховання як чинник соціальних трансформацій за змістом є позитивним, за своїм характером – творчим, конструктивним, оскільки орієнтовано не на вираження яких-небудь політичних і соціально-групових інтересів, а безпосередньо спрямовано на формування особистості як вищої гуманістичної цінності, по суті може стати процесом «олюднення» людини і на цій основі загалом гуманізації соціальних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей / І.Д. Бех // Початкова школа. – 2018. – № 1. – С. 5 – 11.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
3. Болтівець С. І. Психологічне обґрунтування заходів профілактичної роботи в навчальних закладах з метою профілактики наркоманії, токсикоманії, алкоголізму / С. І. Болтівець // Практична психологія і соціальна робота. – 2004. – №12. – С.56-59.
4. Товканець Г. Особливості впровадження регіонального компоненту Базового навчального плану в умовах сучасної початкової школи / Г. Товканець, Н. Вагерич // Trends of modern science - 2017 : materials of the XIII International scientific and practical conference, 30 May - 07 June, 2017. - Sheffield : Science and education LTD, 2017. - Volume 10 : Pedagogical sciences. Music and life. – С.60-63.
5. Волкова Н.П. Педагогіка / Н.П. Волкова. – К. : Академія, 2003. – 576 с.
6. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. – М., 1979. – Т.1. – 699 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf. – Назва з екрана.

8. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Назва з екрана.

9. Чепіль М. М. Методика позаурочної діяльності : навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів / М. М. Чепіль, О. М. Кобрій. – Дрогобич : Відродження, 1999. – 150 с.

In the article have been reviewed the problem of the influence of moral education on the humanization of human relations. The role of family and school in the formation of personality morality have been substantiated. The variation and active use of the forms and means of educational work on moral education in off-lesson time, which contribute to the formation of moral consciousness have been analyzed..

Key words: family, school, morality, personality

УДК 37.064.3

Варга І. В.
студентка III курсу спеціальності «Дошкільна освіта»
Попович О. М.
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Мукачівський державний університет

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ДІТЬМИ У РІЗНОВІКОВИХ ГРУПАХ

У статті розглянуто умови організації ефективного процесу взаємодії дітей різного віку. Визначено характер взаємодії дітей і його вплив на формування життєвої компетентності дітей.

Ключові слова: гармонійні взаємини, дитяча спільнота, моральні навички, гармонійний розвиток, життєва компетентність.

Останнім часом увагу вчених і практиків дедалі більше привертають проблеми виховання та навчання дітей у різновікових групах закладів дошкільної освіти. Робота у таких групах має певну складність: від вихователя вимагаються такт і майстерність, знання специфіки роботи з різними віковими групами, вміння співвідносити програмові вимоги з індивідуальними особливостями вихованців, здатність розуміти і бачити кожну дитину і всю групу загалом. Якість виховання і навчання тут можлива лише на основі максимального